

ПИТАННЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ У ВИЗНАЧЕННІ СПРАВЕДЛИВОЦЕНТРИЗМУ

Лісіцин В.В.

Україна, м.Запоріжжя, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

Світ, що постійно змінюється, створює необхідність здійснювати освіту протягом всього життя. Усвідомлювати цю необхідність людство почало з давніх часів, але особливо актуальною вона стала після початку науково-технічної революції і переходу суспільства до постіндустріальної стадії розвитку. В II пол. XX ст. розробляються і поширюються концепції освіти, яка не припиняється після отримання середньої та вищої освіти. Одним з ключових завдань реалізації зазначених концепцій вважалося забезпечення можливості здійснювати освіту протягом життя для всіх верств населення в усіх регіонах світу, і таким чином вирішувати соціальні протиріччя. Це означає, що освіта розглядається як важлива детермінанта соціальної справедливості.

В наш час фактор справедливості не втрачає своєї значущості у визначенні освітньої політики. В ході глобальної тематичної консультації стосовно розвитку освіти після 2015 р., організованої спільними зусиллями ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ, тема «Справедливої якісної освіти і навчання протягом всього життя для всіх» була запропонована як всеохоплююча глобальна мета для освіти. Самій освіті відводиться роль засобу для побудови справедливого, інклюзивного, мирного і стабільного суспільства. Отже, освіта протягом життя, з одного боку, має бути справедливою, а з іншого - має встановлювати справедливість, тобто бути і наслідком, і передумовою справедливості. Подібне взаємовизначення відносини, як відомо, властиве для реальностей, що перебувають у діалектичному взаємозв'язку.

В Україні проблемі освіти протягом життя також сьогодні приділяється багато уваги, однак зазначене поняття в нашій країні дуже часто пов'язується з терміном «неперервна освіта». Наприклад, в «Енциклопедії освіти» за 2008 р. неперервною освітою названий «процес, який охоплює все життя людини, що забезпечує поступовий розвиток творчого потенціалу особистості і всестороннє збагачення її духовного світу, цілеспрямована систематична пізнавальна діяльність щодо освоєння і вдосконалення знань, умінь і навичок, одержаних у загальних і спеціальних установах, а також шляхом самоосвіти» [3, с.580]. Як бачимо, у визначенні неперервної освіти

мова йде про освіту протягом життя, і нічого не зазначено про те, що вона не повинна перериватися.

Неперервною освітою в україномовній та російськомовній науковій літературі іноді називається те, що в англійськомовних джерелах не пов'язується з неперервністю. В документах ЮНЕСКО та Європейського союзу зустрічаються словосполучення: «continuing education» («продовжена освіта»); «further education» («подальша освіта»); «recurrent education» («відновлювана освіта»); «permanent education» («перманентна освіта»); «lifelong education» («освіта протягом життя»); «lifelong learning» («навчання протягом життя»). Документ, назва якого українською мовою перекладена як «Меморандум неперервної освіти Європейського Союзу», в оригіналі називається «A Memorandum on Lifelong Learning», що дослівно означає «Меморандум пожиттєвого навчання». Якщо довічність говорить про те, скільки має тривати процес, то неперервність відповідає на питання: як він повинен протікати? Оскільки ці поняття пов'язуються з різними питаннями освітнього буття, то їх ототожнення не може вважатися виправданим.

На наш погляд, термін «неперервна освіта» не є дуже вдалим, тому що він асоціюється з процесом, який не має перерв, тобто з реальністю, яку навряд чи можна пов'язувати зі справедливістю. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» визначено, що слово «неперервний» відображує реальність, яка «триває безперестанно, постійно, без перерви»[1, с.772]. Якщо вважати освіту неперервною в буквальному значенні, то особистості слід відмовити в можливості мати свободу освітньої діяльності. Про яку свободу може йти мова, якщо її суб'єкту відмовляється в праві розпоряджатися своїм освітнім часом? За умов довічності і безперервності освіти він не зможе визначати ані її тривалості та послідовності, ані темпу та ритму.

Потребу здійснення освіти протягом життя можна зрозуміти і пояснити постійними змінами, що відбуваються у світі. Цього однак не можна сказати про потребу неперервності освіти. Чому освіта не може перериватися? Хіба вона не може продовжуватися все життя і при цьому мати перерви?

Поняття тягlosti не є тотожним поняттю неперервності. Якщо ці поняття ототожнюються через їх невизначеність, то це проблема, що вирішується на філософському рівні і не має фатальних наслідків. Інша справа, якщо відбувається свідомо підміна одного поняття іншим і під гаслами забезпечення можливості здійснювати постійне самоудосконалення готується встановлення суцільного контролю

над кожною особистістю і посилення її експлуатації. Звернути увагу на можливість існування такого прихованого негативного підтексту в будь-яких освітніх перетвореннях закликають представники постмодерної філософії освіти. На думку Жілія Дельоза, перехід до «жахливого неперервного навчання» призведе до ліквідації школи, запровадження корпорації і постійного контролю на всіх освітніх рівнях. «У міру того як корпорація замінює собою завод, безперервна освіта замінює школу, а безперервний контроль замінює іспити. Це самий надійний засіб уподібнити школу корпорації. У дисциплінарних суспільствах людина постійно починає заново (від школи - до казарми, від казарми - до заводу), тоді як у суспільствах контролю, навпаки, ніщо ніколи не закінчується - корпорація, освітня система, служба в армії є метастабільними станами, які можуть існувати поруч один з одним в рамках однієї і тієї ж модуляції як універсальної системи деформації»[2, с.223,226,229]. Якщо ідея освіти протягом життя орієнтувала на створення суспільства свободи, то неперервна освіта сприяє побудові суспільства тотальної необхідності.

Визнання освіти неперервною призводить до втрати її сенсу. Будь-який процес має сенс тоді, коли спрямований на досягнення певної мети. Прихід до мети знаменує собою завершення якогось процесу. Якщо здійснювати освіту безперервно, та ще й протягом всього життя, то її завершенням буде смерть людини, яка і стає за таких умов єдиною можливою метою освіти.

Діалектичний підхід вимагає від нас поєднання таких протилежностей як континуумність та дискретність, і визнання можливості здійснювати освіту протягом життя, але з певними перервами, що можуть робитися після завершення одного освітнього етапу і перед початком іншого.

Коли теоретики ведуть розмову про неперервну і довічну освіту, чомусь це не викликає особливих заперечень. Цікаво, як би реагувала громадськість на ідею неперервної роботи, що здійснюється не припиняючись та й ще протягом всього життя? Навряд чи така ідея набула б широкої підтримки у когось крім роботодавців. Відпочинок є природним правом людини і позбавлення можливості робити перерви як в роботі, так і в освіті, буде сприйматися нею як порушення імперативів справедливості.

З давніх часів безцільна нескінченна діяльність ототожнювалася з «сизифовою працею» і вважалася жорстоким покаранням для людини. Саме такою «працею заради праці» може стати і освіта, яка не завершується і не припиняється.

Неперервна освіта, якщо розуміти її як процес, що не переривається, суперечить актуальним в наш час особистісно-зорієнтованому і акмеологічному підходам. Перший з них вимагає визнати учня суб'єктом освітньої діяльності, а суб'єкт самостійно визначає не лише те, що і як вивчати, але і те, коли це робити. Позбавлений таких можливостей, учасник освітнього процесу стає реципієнтом необхідності і втрачає суб'єктність. Неперервність і свобода перебувають у відношенні метафізичного взаємовиключення. Якщо неперервна освіта нав'язується ззовні під тиском умов об'єктивного світу, то вона не є результатом волевиявлення того, хто навчається. Якщо ж вона визначена власним бажанням, то у неї немає необхідності бути неперервною.

Одним із завдань запровадження освіти протягом життя було надання людині шансу повернутися до освітньої діяльності для того, щоб ліквідувати прогалини у знаннях, доповнювати і оновлювати їх. Це означає, що розробники відповідної концепції не розглядали освіту як конвеєр, який не можна зупинити, або потяг, відставши від якого, ми втрачаємо можливість вчасно потрапити за місцем призначення. Продовжувана освіта повинна була позбавити людину страху втратити єдиний шанс на отримання якісних знань. За наявності ж багатьох шансів на освіту її обов'язкова неперервність втрачає актуальність.

Акмеологічний підхід передбачає можливість досягнення вершини розвитку особистості. Незрозуміло, куди буде рухатися людина, яка вже дійшла до найвищої точки у своєму самовдосконаленні, а її життя та позитивний процес освіти ще не наблизилися до свого завершення.

Всі зазначені протиріччя, на нашу думку, вирішуються, якщо розглядати освіту як позитивний процес, що може перериватися і рухатися від однієї освітньої вершини до іншої. Лише такий підхід дозволяє перейти до освіти протягом життя, дотримуючись балансу необхідності та свободи і не порушуючи принципу справедливості.

Література:

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. - Київ, Ірпінь. - Перун, 2005. - 1728 с.
2. Делёз Жиль. Переговори. 1972—1990. / Жиль Делёз; пер. с франц. и вступ. ст. В. Ю. Быстрова. СПб.: Наука, 2004. - 234 с.
3. Шевченко Г. П. Неперервна освіта // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В. Г. Кремень — К Юрінком Інтер, 2008 — С.580-582.